
In weer en wind

Educatief project rondom kunst in de openbare ruimte van Groningen

Theater van de Natuur

ADRIAAN NETTE / vanaf 1996 / Sellinger, Dennenweg toneelkader: roestvrij staal, hoogte 180 cm / bank: Belgisch hardsteen, hoogte: 70 cm / traptreden: Belgisch hardsteen, 150 x 80 x 20 cm. Eigendom Waterschap Hunze en Aa's

In weer en wind

Educatief project rondom kunst in de openbare ruimte van Groningen

PRIMAIR ONDERWIJS EN

ONDERBOUW VOORTGEZET ONDERWIJS

In weer en wind. Educatief project rondom kunst in de openbare ruimte van Groningen is een uitgave van de Provincie Groningen, februari 2011

Projectleiding: IVAK, KunstStation C

Inhoud

VOORWOORD

DEEL 1

INLEIDING

1. Educatief project *In weer en wind* in de klas 8
2. Hoe om te gaan met *In weer en wind*? 9
3. Kerndoelen Primair Onderwijs 9

DEEL 2

ALGEMEEN: KUNST IN DE OPENBARE RUIMTE

1. Algemeen 13
2. De vier thema's 13

DEEL 3

LESSEN VOOR BOVENBOUW PRIMAIR ONDERWIJS

Lessen: Algemeen

- De eerste les: Basiskennis kunst in de
openbare ruimte 17
- Bezoek een kunstwerk 18
- Maak een kunstboek 18
- Cyclus: 'Ontwerp je eigen kunstwerk' 19

Lessen: Landschap

- Wie was hier? 21
- Wind laat je kunstwerk bewegen! 22
- Tag van bloemen 23

Lessen: Geschiedenissen

- Op zoek naar het verhaal... 24
- Maak je eigen monument 26

Lessen: Bouwwerken en onderkomens

- En plots heb je een bouwsel 29
- 24 uur met 'STARWagon' 30

Lessen: Taal

- Een spreekwoord verbeeld 30
- Maak een beeldgedicht 32
- Maak een letterobject 33

COLOFON

36

Voorwoord

Waarom is het belangrijk dat kinderen kunst ervaren?

Plots stonden er vier stenen van de Duitse kunstenaar Ulrich Rückriem in het Zwin (op de grens van Nederland en België), de plek waar ik ben opgegroeid.

Waarom stonden ze daar? Ik moest ze aanraken, er tegenaan staan en er tussendoor lopen. De plek waar ik als kind zo vaak kwam, kreeg ineens een andere betekenis. Dit was het begin van mijn fascinatie voor kunst in de openbare ruimte.

Hoe vaak loop je niet door je stad of dorp zonder te zien dat er allerlei kunstwerken om je heen staan? Wanneer ze er opeens niet meer zijn, dan pas mis je ze. Kunst in de openbare ruimte vertelt een verhaal: een verhaal over de plek, over de geschiedenis. Het geeft de plek een gezicht.

In weer en wind. Educatief project rondom kunst in de openbare ruimte van Groningen geeft handvatten om kinderen bewuster te laten kijken; kinderen hun eigen omgeving met andere ogen te leren zien en ze te laten ervaren dat de wereld er anders uitziet dan ze misschien dachten. Kunst in de openbare ruimte roept vragen op. Vragen waarop meerdere antwoorden mogelijk zijn. Kinderen leren hun eigen mening te vormen, deze te verwoorden en om te zetten in een eigen beeldtaal. Dit is identiteitvormend. Het wil hen een ruimere blik op de wereld geven. Daarom vind ik het belangrijk dat kinderen kunst ervaren!

Jos Boerjan,
Beeldend kunstenaar en docent beeldende vakken
december 2010

Deel 1

Inleiding

1. *In weer en wind*. Educatief project rondom kunst in de openbare ruimte van Groningen

In weer en wind. Educatief project rondom kunst in de openbare ruimte van Groningen is ontwikkeld door IVAK en KunstStation C in opdracht van de provincie Groningen (Beleid Kunst en Ruimte).

Het project is speciaal bedoeld voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs en de boven- en middenbouw van het primair onderwijs. Voor de onderbouw zijn lessuggesties toegevoegd (deze zijn te vinden in het gedeelte van de middenbouw). Met deze uitgewerkte lessen en lessuggesties kan elke docent aan de slag.

Bij het ontwikkelen van dit project is nauw samengewerkt met Ankie Boomstra, schrijfster van het boek *In weer en wind. 30 kunstwerken in Groningen*. In haar boek gaat zij uit van de volgende thema's:

- Landschap
- Geschiedenissen
- Bouwwerken en onderkomens
- Taal

Ankie Boomstra heeft 30 kunstwerken geselecteerd. Zij heeft zich in deze keuze laten leiden door de artistieke kwaliteit van de werken en de relatie met de vier thematische invalshoeken.

In het educatieve deel van dit project wordt het boek van Ankie Boomstra gevolgd, dus ook de vier thema's. Daarnaast is het aangevuld met een algemeen deel. Alle scholen in de provincie Groningen ontvangen een exemplaar van dit boek.

De kunstwerken die in het boek van Ankie Boomstra worden behandeld, zijn:

Landschap

- Arie Berkulin, *Hongerige wolf*, Finsterwolde
- Gjalt Blaauw, *Zonder titel*, Groningen
- Martin Borchert, *Waaiboel*, Nieuw Statenzijl
- Kie Ellens, *Waving, not drowning*, Stadskanaal
- Han Jansen, *Inkleuringen van het wad*, Waddenzee en Dollard
- Erick de Lyon, *N.NO.O.ZO.Z.ZW.W.NW.N.*, Groningen
- Erick de Lyon ism. Wim Boetze, *natte Ogen*, Winschoten
- Semna van Ooy, *Herinnering aan een plek*, Finsterwolde
- Dennis Oppenheim, *Directed Seeding - Cancelled Crop*, Finsterwolde

- Mark Ruygrok, Het Slochter molecule, A7, afslag Hoogezand/Slochteren
- Frank Sciarone, Moor, Veelerveen

Geschiedenissen

- Armando, Werkmanmonument (Der Baum), Groningen
- Groenewoud/Buij, Á la recherche du temps perdu, Haren
- Jan Kuipers, Optima Philosophia Sapiente est Meditatio Mortis, Wittewierum
- Jorgen Leijenaar, 1787, Stadskanaal
- Mattheus Meesters, Monument Oterdum, Delfzijl
- Gert Sennema, Zonder titel, Grijskerk
- Wladimir de Vries, Landbouw en veeteelt, Groningen
- Eduard Waskowsky, Joods Monument, Groningen

Bouwwerken en onderkomens

- Atelier Van Lieshout, S-T-A-Rwagon, Stadskanaal
- Coop Himmelb(l)au, Video clip folly, Delfzijl
- Jean Bernard Koeman, De Ring van Vinkhuizen, Groningen
- John Körmeling, Starthuisje, Slochteren
- Observatorium, Otium, Hoogezand

Taal

- Stanley Brouwn, Zonder titel, Zuurdijk
- Anne Hilderink, C.O. Jellemapad, Leens
- Peter de Kan, over bruggen, Groningen
- Pieter Laurens Mol, Les Tranches de Vie (12 etudes), Obergum (Winsum)
- Adriaan Nette, Theater van de Natuur, Sellingeren
- K. Schippers / Marten Jongema, WAT ER, Appingedam-Overschild

2. Hoe om te gaan met het educatief project *In weer en wind?*

In dit project ontdekken leerlingen dat kunst en vormgeving overal om hen heen kan zijn. Dat de identiteit van de provincie Groningen verbeeldt wordt door de beeldende kunst in de openbare ruimte. Dat beeldende kunst de kwaliteit van de leefruimte kan verhogen. En dat de eigen identiteit mede bepaald wordt door de leefomgeving.

Er wordt gewerkt met de vier eerder genoemde thema's, voorafgegaan door een algemeen deel. In dit algemene deel komen kunstwerken en hun omgeving en (onder andere) de volgende begrippen aan bod:

techniek, materiaal, vorm, figuratief, abstract, structuur, textuur.

Het is belangrijk dat de eerste twee lessen van het algemene deel daadwerkelijk worden uitgevoerd (voor het primair onderwijs is dit één les). Deze eerste twee lessen 'Kunstwerken in de openbare ruimte' geven de leerlingen de gewenste basiskennis (om die reden zijn deze twee lessen genummerd met 1 en 2).

Na de eerste twee lessen met de basiskennis kan elke docent willekeurig een les kiezen. Elke les gaat uit van één van de kunstwerken uit het boek *In weer en wind*. Het boek kan gebruikt worden als extra achtergrondinformatie. Tevens zijn de lessen om te bouwen naar kunstwerken die in de buurt van school staan. Dit vraagt meer eigen inbreng van de docent.

Dit project is zo opgezet dat de docent er zelf mee kan werken. Wanneer een docent toch de behoefte voelt meer vakkennis in school te halen, kan bijvoorbeeld een professioneel kunstenaar ingehuurd worden. Voor het vinden van de juiste kunstenaar kunt u voor advies terecht bij het IVAK te Delfzijl en KunstStation C te Winsum.

3. Kerndoelen Kunstzinnige oriëntatie - Primair Onderwijs

Karakteristiek

Door middel van een kunstzinnige oriëntatie maken kinderen kennis met kunstzinnige en culturele aspecten in hun leefwereld. Het gaat bij dit domein om kennismaking met dié aspecten van cultureel erfgoed waarmee mensen in de loop van de tijd vorm en betekenis hebben gegeven aan hun bestaan. Het gaat bij kunstzinnige oriëntatie ook om het verwerven van enige kennis van de hedendaagse kunstzinnige en culturele diversiteit. Dit vindt zowel op school plaats, als via regelmatige interactie met de (buiten)wereld. Kinderen leren zich aan de hand van kunstzinnige oriëntatie open te stellen: ze kijken naar schilderijen en beelden, ze luisteren naar muziek, ze genieten van taal en beweging. Kunstzinnige oriëntatie is er ook op gericht bij te dragen aan de waardering van leerlingen voor culturele en kunstzinnige uitingen in hun leefomgeving. Ze leren daarnaast zichzelf te uiten met aan het kunstzinnige domein ontleende middelen:

- ze leren de beeldende mogelijkheden van diverse materialen onderzoeken, aan de hand van de

---

aspecten kleur, vorm, ruimte, textuur en compositie;

- ze maken tekeningen en ruimtelijke werkstukken;
- ze leren liedjes en leren ritme instrumenten te gebruiken als ondersteuning bij het zingen;
- ze spelen en bewegen.

Waar mogelijk worden daarbij onderwerpen gebruikt die samenhangen met die uit andere leergebieden. Het onderwijs wordt daardoor meer samenhangend en mede daardoor betekenisvoller voor leerlingen. Maar voorop staat natuurlijk de authentieke bijdrage van kunstzinnige oriëntatie aan de ontwikkeling van kinderen.

Kerdoelen Primair Onderwijs

- 54 De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.
- 55 De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.
- 56 De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

foto?

DEEL 2

Algemeen: kunst in de openbare ruimte

Algemeen

De openbare ruimte is de plek waar mensen elkaar ontmoeten. Als je wilt, kun je er iedereen aanspreken. Mensen kunnen er ongeacht hun sociale achtergrond op vrijblijvende wijze contacten leggen en onderhouden.

De openbare ruimte is vrij toegankelijk. Hier kun je samenzijn om te spelen, praten, wandelen, fietsen, je mening te verkondigen of gewoon om niets te doen. Pleinen en straten in steden en dorpen, parken, wegen en rivieren, stations en vliegvelden, meren en zeeën, winkelcentra, musea, internet, bos en strand, dat alles is openbare ruimte.

Welke rol speelt kunst in de openbare ruimte?

Een kunstwerk kan een bepaalde plek accentueren, affiniteit of aversie oproepen, opvallend aanwezig zijn of juist opgaan in haar omgeving, een plek een gezicht geven, een ontmoetingsplek zijn, herinneringen levend houden.

Soms is het zo vanzelfsprekend dat een kunstwerk ergens staat, dat we het niet eens meer altijd zien. Soms trekt het juist onze aandacht. Het kunstwerk gaat bij een plek horen en we zouden het missen als het er niet meer is.

Kunst in de openbare ruimte. Het is kunst van en vóór iedereen! Een beeldtentoonstelling in de openbare ruimte. Iedereen kijkt er naar met zijn/haar eigen unieke blik, geniet van het kunstwerk, verzint er een verhaal bij, ergert er zich aan, of...

2. De vier thema's uit het boek *In weer en wind. 30 kunstwerken in Groningen*

a. Landschap

De kunst maakt deel uit van het landschap. Land art was hiervoor vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw het overkoepelende begrip.

We onderscheiden twee benaderingen (al is het nooit zo zwart-wit als hieronder gesteld):

- De kunstenaar maakt gebruik van vegetatie, water, lucht en aarde naast andere mogelijke materialen. Hier gaat het kunstwerk op in het landschap.
- De kunstenaar voegt 'onnatuurlijke' elementen toe aan het landschap. De interactie tussen natuur en object vormt het kunstwerk. Het kunstwerk is juist opvallend aanwezig als eigen vorm in het landschap.

Wat is Land art?

De term *land art* duikt in de jaren '60 op in de beeldende kunst. Land art stond oorspronkelijk voor een richting waarbij de kunstenaar het museum verruilde voor de vrije natuur. Maar Richard Long en Robert Smithson bijvoorbeeld werkten op zulke geïsoleerde plaatsen dat het voor het publiek onmogelijk was er heen te gaan. Om het publiek toch kennis te laten maken met hun werk werd dit vastgelegd op foto, film of door middel van een geluidsregistratie. Land art is nog altijd een begrip in de hedendaagse kunst.

Enkele land art kunstenaars zijn:

Richard Long, die de natuur in duikt en daar veel van zijn werken ter plekke maakt.

Hij gebruikt materiaal dat hij tijdens zijn tocht tegen komt. Het landschap is zowel zijn atelier als zijn presentatieruimte.

Andere kunstenaars die op deze manier werken zijn: Dennis Oppenheim, Robert Smithson, Andy Goldsworthy, Michael Heizer.

Christo en Jeanne- Claude deden ingrepen in het landschap door bijvoorbeeld:

- Elf eilanden in te pakken.
- Een gordijn van 39 km te spannen in het landschap waardoor een grens ontstond (Japan).
- De kust van Little Bay Australië in te pakken.

Wolfgang Laib werkt niet in de natuur, maar haalt alles wat de natuur produceert naar zijn atelier.

Kunstwerken in de provincie Groningen die een relatie met het landschap aangaan:

- Arie Berkulin, *Hongerige wolf*, Finsterwolde
- Gjalt Blaauw, *Zonder titel*, Groningen
- Martin Borchert, *Waaiboel*, Nieuw Statenzijl
- Kie Ellens, *Waving, not drowning*, Stadskanaal
- Han Jansen, *Inkleuringen van het wad*, Waddenzee en Dollard
- Erick de Lyon, *N.NO.O.ZO.Z.ZW.W.NW.N.*, Groningen
- Erick de Lyon *ism. Wim Boetze, natte Ogen*, Winschoten
- Semna van Ooy, *Herinnering aan een plek*, Finsterwolde
- Dennis Oppenheim, *Directed Seeding - Cancelled Crop*, Finsterwolde
- Mark Ruygrok, *Het Slochter molecule*, A7, afslag Hoogezand/Slochteren
- Frank Sciarone, *Moor*, Veelerveen

b. Geschiedenissen

In onze cultuur is het gebruikelijk om gebeurtenissen en/of personen uit het verleden in herinnering te houden door kunstwerken of gedenktekens te realiseren. Over het algemeen noemen we dit een monument.

Wat is een monument?

Monumenten hebben altijd een verhaal in zich. We willen graag herinneringen levend houden, herinneringen aan dat wat er gebeurd is of dat wat er niet meer is. Verschillende benaderingen zijn mogelijk:

- Het herinneren van een persoon, denk bijvoorbeeld aan het Werkmanmonument van Armando.
- Het herinneren van een gebeurtenis, zoals de verdwijning van het dorp Oterdum verbeeld in het kunstwerk van Mattheus Meesters.
- Het gedenken van grote historische gebeurtenissen, zoals de Tweede Wereldoorlog: het 'Transformatorhuisje' van Gert Sennema.

c. Bouwwerken en onderkomens

In Groningen staan enkele kunstwerken waar je met het zelfde gemak van zou kunnen zeggen dat het hier meer om architectuur dan om kunst draait. Toch hebben we hier wel degelijk te maken met kunst in de openbare ruimte. Het zijn kleine gebouwtjes met een bijzondere vormgeving en soms ook een bijzondere gebruiksfunctie, zoals:

- Atelier Van Lieshout, S-T-A-Rwagon, Stadskanaal
- Coop Himmelb(l)au, Video clip folly, Delfzijl
- Jean Bernard Koeman, De Ring van Vinkhuizen, Groningen
- John Körmeling, Starhuisje, Slochteren
- Observatorium, Otium, Hoogezand

d. Taal

Bij kunstwerken waarin taal een rol speelt, is dikwijls sprake van poëzie of van een poëtische tekst. Denk aan gedichten uitgehakt in steen of andere materialen.

Het was in het begin van de 20ste eeuw dat er een nieuwe stroming in de kunst opkwam: DADA.

In DADA was alles mogelijk; weg met regels en normen in de kunst! Taal, woorden en leestekens gingen een eigen leven leiden. Dichters, schrijvers, theatermakers en beeldend kunstenaars gingen samenwerken en bedachten totaal nieuwe kunstvormen.

Kunst hoefde niet louter mooi te zijn, kunst moest iets losmaken bij de mensen.

Kunstenaars die taal in hun werk gebruikten: Paul van Ostaijen, Paul Klee, Appolinaire, Jean Dubuffet. En natuurlijk René Magritte met zijn bekende schilderij 'Ceci n'est pas une pipe'. Op een subtiele manier laat

hij de kijker nadenken over de realiteit: een geschilderde pijp is nog geen werkelijke pijp.

Voorbeelden van kunstwerken in Groningen waarin taal een prominente rol speelt:

- Stanley Brouwn, Zonder titel, Zuurdijk
- Anne Hilderink, C.O. Jellemapad, Leens
- Peter de Kan, over bruggen, Groningen
- Pieter Laurens Mol, Les Tranches de Vie (12 etudes), Obergum (Winsum)
- Adriaan Nette, Theater van de Natuur, Sellingeren
- K. Schippers / Marten Jongema, WAT ER, Appingedam-Overschild

ERICK DE LYON IN SAMENWERKING MET WIM BOETZE / 2007 / Winschoten, Blijhamsterweggaarde, gras,
water, beton / diameter cirkels 150 meter. Eigendom Waterschap Hunze en Aa's

DEEL 3

Lessen voor bovenbouw primair onderwijs

LES – ALGEMEEN (BOVENBOUW PO)

De eerste les: Basiskennis kunstwerken in de openbare ruimte

DOELSTELLING:

een eerste kennismaking met kunst in de openbare ruimte.

Aan het eind van de les kunnen de leerlingen enkele kunstwerken uit hun eigen omgeving benoemen en hebben ze deze bekeken, aangeraakt en geïnterpreteerd.

KERNDROEL:

55

WERKVORMEN:

klassikaal: film bekijken, gesprek

Individueel: het schrijven van een fictief verhaal rondom een kunstwerk

KUNSTWERK:

A la recherche du temps perdu - Groenewoud/Buij - Haren

NODIG:

schrijfpapier en pen

LINK:

www.kunstopstraat.nl

Inleiding

Bekijk met de groep de film 'A la recherche du temps perdu'.

Instructie

Gesprek met de groep naar aanleiding van de film waarin de volgende vragen kunnen worden gesteld: Vinden de jongen en het meisje elkaar leuk? Waarom denk je dat?

De jongen wil veel weggooien, waarom zou hij dat doen?

Het meisje wil aan de jongen laten weten dat zij hem leuk vindt. Hoe doet zij dat?

Merkt de jongen dat zij hem leuk vindt?

In het filmpje zitten veel voorwerpen. Welke voorwerpen heb je gezien?

Enkele voorwerpen veranderen in brons, welke? Wat doet deze verandering met het voorwerp?

Gesprek met de groep over Kunst & Ruimte, waarin de volgende vragen kunnen worden gesteld:

- Zie je wel eens kunstwerken op straat? Waar? Welke?
- Mogelijk antwoorden: langs de snelweg (denk aan de Joker als je naar Groningen gaat of aan de olifanten bij Almere, aan een kunstwerk in de buurt).

- Zoek op internet enkele foto's van kunstwerken die in de buurt van school staan.
- Bekijk de verschillen tussen kunstwerken die 'net echt' zijn en die 'abstract' zijn.
- Welke kunstwerken kende je al; welke zijn nieuw voor je?
- Welke kunstwerken vind je mooi en welke niet? En waarom wel, of waarom niet?

Zoek in het boek of op internet een kunstwerk in de buurt op en laat er afbeeldingen van zien. Bespreek dit kunstwerk met de groep aan de hand van de volgende vragen:

- Hoe ziet het kunstwerk eruit?
- Is het kunstwerk 'net echt' of juist helemaal niet?
- Waar is het kunstwerk van gemaakt? Welke kleur heeft het kunstwerk?
- Hoe zou het aanvoelen: warm, koud, glad, ruw, hard, zacht?
- Wat vind je bijzonder aan het kunstwerk?
- Staat het op een mooie plek, vind je?
- Je kunt naar een kunstwerk kijken; kun je er ook nog iets anders mee doen? (er op klimmen, je er in verstoppen, er op zitten etc.)

Verwerking

De leerlingen schrijven een eigen verhaal rondom een kunstwerk.

Laat diverse kunstwerken zien via internet en het digibord.

Laat ze daarna een kunstwerk uitkiezen voor het verhaal.

Suggesties van kunstwerken die te vinden zijn op internet:

Borstbeeld Aletta Jacobs - Theresia van der Pant

http://www.kunstopstraat.nl/weergave.php?t=artefact&id=369&route_add=

Stadsmarkering S7 – William Forsythe

http://www.kunstopstraat.nl/weergave.php?t=artefact&id=377&route_add=

Joods Monument – Eduard Waskowsky

http://www.kunstopstraat.nl/weergave.php?t=artefact&id=358&route_add=

Zonder titel – Gjalb Blaauw

http://www.kunstopstraat.nl/weergave.php?t=artefact&id=408&route_add=

Werkmanmonument – Armando

http://www.kunstopstraat.nl/weergave.php?t=artefact&id=388&route_add=

De madonna van de Nevelen – Luk van Soom

http://www.kunstopstraat.nl/weergave.php?t=artefact&id=467&route_add=

Ultra – Sylvia B.

http://www.kunstopstraat.nl/weergave.php?t=artefact&id=309&route_add=

Lichtwerk voor garage 2001 – 2005

http://www.kunstopstraat.nl/weergave.php?t=persoon&id=188&route_add=

Ook hier – Peter de Kan

http://www.kunstopstraat.nl/weergave.php?t=artefact&id=399&route_add=

Opdracht (individueel)

Schrijf een fantasieverhaal en kies hiervoor één van de besproken kunstwerken uit. Dit kunstwerk gaat een grote plaats innemen in je verhaal. Het kan bijvoorbeeld de ‘hoofdpersoon’ worden, doordat het kan denken, voelen en praten. Of het kunstwerk is de plek waar omheen zich iets spannends, grappigs, liefs enz. afspeelt. Kijk goed naar het kunstwerk en gebruik je fantasie bij het schrijven van je verhaal.

Reflectie

De leerkracht verzamelt de opstellen en kiest er enkele uit om te laten voorlezen.

Daarna kan er kort over gesproken worden aan de hand van de volgende vragen:

- Welke rol speelde het kunstwerk in het verhaal: hoofdpersoon, een plek of anders?
- Vond je het verhaal grappig, spannend, mooi enz.? Leg uit waarom.
- Wat vond je goed aan het verhaal? Wat juist minder goed?
- Heb je nog een tip voor de schrijver?

LES - ALGEMEEN (BOVENBOUW PO)**Bezoek een kunstwerk****DOELSTELLING:**

de leerlingen leren door middel van vragen en opdrachten een kunstwerk te observeren en erover te reflecteren.

Aan het eind van de les hebben de leerlingen een werkblad ingevuld, met vragen rondom een klassikaal gekozen kunstwerk in de openbare ruimte.

KERND OEL:

55

WERKVORMEN:

klassikaal: bezoek aan een kunstwerk

individueel of in tweetallen: uitwerken van een kijkwijzer

KUNSTWERK:

kunstwerk in de buurt

NODIG:

kijkwijzer bovenbouw primair onderwijs, pen, potlood, papier, fotocamera

Inleiding, instructie

Ga (loop of fiets) met de groep langs twee of drie kunstwerken. Dit kunnen kunstwerken zijn in de buurt van de school, in het centrum of op andere plekken. De leerlingen bekijken de kunstwerken goed en beantwoorden dan de vragen van het kijkwijzer – bovenbouw primair onderwijs.

Verwerking**Opdracht (individueel of in tweetallen)**

Beantwoord de vragen van de kijkwijzer.

LES – ALGEMEEN (BOVENBOUW PO)**Maak een kunstboek****DOELSTELLING:**

de leerlingen leren door middel van vragen en opdrachten een kunstwerk te observeren, erover te reflecteren en hun eigen beeldend proces op gang te brengen. Aan het eind van de les hebben de leerlingen een kunstboek of scrapbook gemaakt.

KERND OEL:

48, 49, 50, 51 en 52

WERKVORMEN:

klassikaal: het bekijken van scrapbooks
individueel of in tweetallen: het maken van een kunstboek

NODIG:

uitgewerkte kijkwijzer 1 bovenbouw PO
fotocamera, karton, verschillende soorten papier, scharen, lijm, potloden, stiften, verf, textiel, foto's, informatie over het uitgezochte kunstwerk en de kunstenaar etc.

LINK:

afbeeldingen van scrapbooks via google

Inleiding

We gebruiken hier de woorden ‘scrapbook’ en ‘kunstboek’ in de betekenis van ‘plakboek’.

Googelen met het woord ‘scrapbook’ levert meer op dan via ‘kunstboek’.

Vraag ruim voor deze les of er leerlingen zijn die hun plakboek zouden willen meenemen. Hou een inleidend

gesprek met de leerlingen over een scrapbook. Bekijk klassikaal de verschillende meegebrachte scrapbooks. Ook op internet zijn allerlei afbeeldingen van scrapbooks te vinden.

Instructie

Hou een gesprek met de leerlingen over het kunstboek dat zij gaan maken. Dit kunstboek gaat over een door hen uitgezocht kunstwerk (zie vorige les).

Voorbeeldvragen voor dit gesprek:

Welk kunstwerk staat centraal in jouw kunstboek?

Op welke manier komt het kunstwerk in jouw kunstboek?

Wat wordt het formaat van jouw kunstboek?

Welke materialen ga je gebruiken?

Heb je genoeg informatie?

Waar haal je je informatie vandaan?

Verwerking

Opdracht: Maak een kunstboek

Maak naar aanleiding van het gekozen kunstwerk een kunstboek.

Het kunstboek kun je vullen met:

- De uitgewerkte kijkwijzer.
- De schets en foto's die gemaakt zijn tijdens het bezoek aan het kunstwerk.
- Ontwerp, teken, schilder of plak een andere omgeving voor het kunstwerk en verwerk dat in je kunstboek.
- Informatie over de kunstenaar; heeft hij/zij nog andere kunstwerken gemaakt?
- Bewerkte foto's van het kunstwerk en/of de omgeving (bijvoorbeeld door middel van fotobewerkingsprogramma's, zoals Picasa, Photoshop)
- Boetseer het kunstwerk van klei. Zet het op een plek waar het volgens jou past, neem het desnoods mee op de fiets, zet het ergens neer en maak hiervan foto's voor in je kunstboek.
- Schilder het kunstwerk na óf bij dag óf bij nacht. Plak deze schildering of een foto ervan in je kunstboek.

Reflectie

Hou klassikaal een werkbepreking over de gemaakte kunstboeken.

Maak een tentoonstelling van alle kunstboeken in de klas of in een andere ruimte.

LESSENCYCLUS – ALGEMEEN (BOVENBOUW PO)

Lessencyclus van zes lessen: ontwerp je eigen kunstwerk

DOELSTELLING:

aan het eind van de lessencyclus hebben de leerlingen een kunstwerk ontworpen voor een specifieke plek.

KERNDOEL:

54, 55 en 56

WERKVORMEN:

klassikaal: bezoeken van een centrale plek, woordspin maken

individueel: woordspin maken, schetsen maken

in groepjes: het ontwerpen van een kunstwerk, tentoonstelling maken

NODIG:

papier, potlood

restmateriaal, scharen, lijm, verf, kwasten

tentoonstelling materialen

kijkdoos

Voorwoord

Deze cyclus is uitermate geschikt om een professioneel kunstenaar in te huren.

LES 1

Inleiding, instructie

Bezoek met de groep het centrale plein van het dorp, de wijk of de stad. Er staat hier geen kunstwerk.

Bestudeer de locatie met de klas aan de hand van de volgende vragen:

- Staan er gebouwen om de plek? Hoge of lage?
- Waar dienen deze gebouwen voor? Om in te wonen, werken, winkelen of anders?
- Hoe zien de gebouwen er uit?
- Wat is de kleur van de gebouwen?
- Hoe ziet de straat eruit? Zie je klinkers, stenen of asfalt?
- Is er ook groen op de plek? Bomen, struiken, een grasveld?
- Leg uit wat een schets is (een snelle tekening met potlood, waarbij je geen gom gebruikt).

Opdracht (individueel of in groepjes)

Maak foto's van de plek vanuit verschillende standpunten: staand, liggend, dichtbij, van een afstand enz. Maak een aantal schetsen van de plek. Beschrijf de plek door enkele trefwoorden op te

schrijven. Werk dit op school uit tot een stukje tekst. Samen met de foto's en de schetsen is dit je voorstudie geworden van deze plek.

LES 2

Verwerking

Kies een plaats in het lokaal of elders in de school om een tentoonstelling te maken.

Maak een begin met de tentoonstelling van de tekeningen, foto's en beschrijvingen van de bezochte plek. Stel eventueel een tentoonstellingscommissie samen (drie leerlingen) die gaat inrichten.

De tentoonstelling blijft gedurende het hele project te zien en verandert tijdens het project door materiaal weg te nemen of nieuw materiaal te tonen.

De tentoonstellingscommissie zorgt er voor dat de tentoonstelling steeds aantrekkelijk blijft.

Opdracht (aan de tentoonstellingscommissie)

Jullie gaan de tentoonstelling inrichten. Let daarbij op het volgende:

- Zorg dat de werkstukken goed te zien zijn. Het doel is om een overzicht te maken van de werkstukken uit de hele groep.
- Denk samen na over hoe jullie het willen laten zien: leg je het werk van een leerling bij elkaar of kies je er voor om alle schetsen bij elkaar te leggen, de foto's bij elkaar enz.?
- Maak een keuze uit het materiaal; het is onmogelijk alles te laten zien. Vergeet hierbij geen klasgenootjes en doe niet aan 'vriendjespolitiek'.

LES 3

Inleiding, instructie

Leg uit wat een woordspin (mindmap) is.

Maak met de hele groep een woordspin. De stad, het dorp of de wijk is het hoofdbegrip en komt in het midden (op een vel A4 papier). Laat de leerlingen alles wat ze te binnen schiet opnoemen en schrijf dit rondom het woord in het midden. Voorbeeld: bij Hoogezand-Sappemeer denk je aan de scheepvaart, scheepswerven, strokarton... bij Groningen aan de Martinatoren, de suikerfabriek, het stripmuseum, FC Groningen... bij aan Pieterburen de zehondencrèche, wadlopen... bij Delfzijl aan de haven, de industrie, de zee... Bij dit associëren hoort een snelle manier van opschrijven. Doe het eerst met de groep, daarna maken de leerlingen een eigen woordspin.

Verwerking

Opdracht

Maak een woordspin met als onderwerp ons dorp (stad, wijk). Schrijf de naam van het dorp (stad, wijk) in het midden. Eromheen schrijf je alles op wat je te binnen schiet.

Reflectie

Laat enkele leerlingen voor de klas hun woordspin laten zien en erover vertellen. Zijn er nieuwe woorden bij gekomen? Schrijf deze dan bij de woordspin op het bord. Maak de klassikale woordspin zo volledig mogelijk.

De woordspinnen van de leerlingen worden bij de tentoonstelling gelegd. Als de tentoonstelling te vol wordt, haal dan een en ander weg en vul aan met nieuw materiaal. Als er een tentoonstellingscommissie is, krijgt deze de opdracht de tentoonstelling zo mooi mogelijk in te richten.

Opdracht (individueel)

Laat je woordspin voor de klas zien en vertel waarom je bepaalde woorden hebt opgeschreven.

LES 4

Verwerking

Er worden voorwerpen verzameld die horen bij de eigen stad, het dorp of de wijk. De woordspin kan als leidraad gebruikt worden. Vraag aan de leerlingen of ze voorwerpen van huis mee willen nemen: krantenknipsels, iets van hun favoriete sportvereniging, een gevonden stukje steen enz.

Een keuze uit de voorwerpen komt bij de tentoonstelling.

Opdracht (individueel, huiswerk)

Neem iets mee van huis, een voorwerp, een stukje uit de krant enz. Dat wat je mee neemt, heeft te maken bij de woordspin over de stad, het dorp of de wijk.

LES 5

Inleiding, instructie

Bekijk en bespreek met de hele groep de tentoonstelling.

Wat is er allemaal te zien en waarom heeft iemand juist dát meegebracht?

Print enkele foto's van de centrale plek uit LES 1 uit op A3 formaat.

Verdeel de klas in groepjes van drie of vier leerlingen. De groepjes overleggen wat zij het meest belangrijke van de tentoonstelling vinden. Ze zoeken uit wat het beste past bij hun eigen stad, dorp of wijk. Aan de hand van deze gegevens ontwerpen ze een eigen kunstwerk voor de bezochte centrale plek uit LES 1. Eerst maken zij schetsen, daarna voeren ze een van de schetsen op schaal uit van restmateriaal.

Kijkdoos:

maak van een grote kartonnen doos een kijkdoos met drie zijden. In deze doos komen later de gemaakte ontwerpen te staan; de doos moet daarom niet te klein zijn (groter dan een schoendoos). De binnenkant van de kijkdoos is beplakt met foto's van de bezochte plek.

Verwerking

Opdracht (aan groepjes van drie of vier)

- Jullie gaan een kunstwerk maken dat moet passen in de kijkdoos.
- Overleg waar je kunstwerk over moet gaan en schrijf enkele trefwoorden op.
- Ieder maakt twee schetsontwerpen. Doe het voor je zelf, kijk niet bij elkaar.
- Vergelijk de schetsen en kies er samen één uit die jullie gaan uitvoeren.
- Moet het kunstwerk opvallen? Welke kleur gebruik je dan?
- Moet het kunstwerk vrolijk zijn of juist niet? Welke kleur gebruik je dan?
- De schaal van de kijkdoos is bepalend.

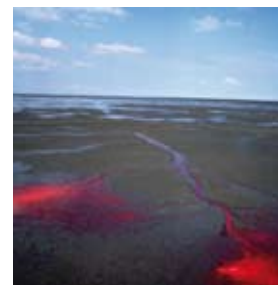
LES 6 Reflectie

Elk groepje zet hun kunstwerkje in de kijkdoos. Maak een foto. Probeer de foto zo te maken dat alleen de binnenkant van de doos te zien is.

Projecteer de gemaakte foto's op het digibord. Elk groepje vertelt aan de groep waarom ze hun kunstwerk zo gemaakt hebben.

LES – LANDSCHAP (BOVENBOUW PO)

Wie was hier?

DOELSTELLING:

de leerlingen leren het begrip land art en weten het te integreren in een eigen beeldend proces. Aan het eind van de les presenteren de leerlingen hun eigen land art project, met behulp van film, foto's en geluidsopnames.

KERNDOEL:

54, 55 en 56

WERKVORMEN:

klassikaal: het bekijken van de film en uitleg over land art in tweetallen: het uitwerken van de opdracht 'Wie was hier?'

KUNSTWERK:

Directed seeding- Cancelled Crop - Dennis Oppenheim Finsterwolde
Inkleuring van het wad - Han Jansen - Waddenzee en Dollard

NODIG:

natuurlijke materialen gevonden in de natuur, eventuele gereedschappen zoals, schop, hark, emmers, foto- of filmcamera

Waaiboel

MARTIN BORCHERT / 1996 / Nieuw Statenzijl roestvrij staal, composiet, beton, bladgoud / hoogte 771 cm.
Eigendom Waterschap Hunze en Aa's

LINK:

<http://player.omroep.nl/?aflID=10509312>

Inleiding

Bekijk met de klas de film 'Gerry maakt graancirkels' (een aflevering van Try Before You Die- BNN, 10 januari 2010).

Instructie

Bekijk met de klas de foto's van het kunstwerk Directed seeding – Cancelled Crop van Dennis Oppenheim.

Belangrijke aspecten bij dit kunstwerk zijn: Het eerste 'Land art project' in Nederland.

Alles is al verdwenen.

Belangrijk is dat het gedocumenteerd is, in dit geval door foto's.

Het was geen commercieel project: het geoogste graan werd niet verkocht, maar opgeslagen. 'Land art' is meestal onverkoopbaar, omdat de werken vaak tijdelijk bestaan, gedurende enkele weken, dagen of soms zelfs uren.

Verwerking

De leerlingen maken de opdracht in tweetallen. Elk tweetal presenteert aan de klas de gemaakte documentatie, waarbij het vertelt wat het heeft gedaan en waarom. De overige leerlingen kunnen daar op reageren.

Opdracht 1: wie was hier? (aan tweetallen)

Zoek samen een stukje natuur ergens in de buurt: in een park, bos, tuin, grasveld, weiland, akkerland, op de hei, het meer of aan de slootkant. Bedenk hoe jullie dit landschap gaan veranderen, zonder daarbij de natuur aan te tasten. Je mag niets plukken, alleen van de grond pakken en verplaatsen. Voorbijgangers moeten denken: wat is hier gebeurd?

Maak een registratie van dat wat jullie gedaan hebben. Leg het vast op foto, film; maak een plattegrond en/of een geluidsopname. Doe dit meerdere dagen (eventueel gedurende meerdere weken), zodat eventuele veranderingen goed zichtbaar / hoorbaar worden gemaakt.

Reflectie**Opdracht**

Bereid samen een presentatie voor aan de klas. Houd de presentatie.

LES – LANDSCHAP (BOVENBOUW PO)

Wind laat je kunstwerk bewegen!

DOELSTELLING:

de leerlingen leren wind zichtbaar te maken. Aan het eind van de les hebben de leerlingen een eigen vlag gemaakt.

KERNDOEL:

54, 55, 56

WERKVORMEN:

klassikaal: uitleg over wind en windwijzers
Individueel: het ontwerpen en uitwerken van een windwijzer
vakoverstijgend

KUNSTWERKEN:

Waaiboel - Martin Borchert - Nieuw Statenzijl
N.NO.O.ZO.Z.ZW.W.NW - Erick de Lyon - Groningen

NODIG:

potlood en tekenpapier
materialen naar keuze

LINK:

www.brascamp.nl/windvaan

Inleiding

Hou een gesprek met de groep aan de hand van de volgende vragen:

Heb je wel eens de lucht langs je lichaam gevoeld wanneer je hard rent? Weet je dat als je heel goed blijft voelen, je ook de lucht op je wangen voelt wanneer je stilstaat?

Heb je de wind wel eens gevoeld? Hoe voelt dat? Kun je wind ook zien?

Hoe ben je vanochtend naar school gekomen? Lopend of op de fiets? Heb je de wind gevoeld? Hoe lang doe je erover als je tegenwind hebt? Hoe lang bij wind in de rug?

Laat een opgeblazen ballon leeg lopen: de eenvoudigste manier om het principe van wind te laten zien.

Instructie

Een klassikale les over wind aan de hand van de volgende vragen:

wat is wind? Welke windtypes zijn er?
Waarom kun je zien dat er wind is?

Behandel beroemde stormen, zoals de noordwesterstorm die samen met het springtij de watersnood in 1953 veroorzaakte of orkaan Katrina in New Orleans. Welke windrichtingen zijn er en hoe meet je de windrichting?

Laat voorbeelden zien van windwijzers.

Hoe werken windwijzers?

Een **windwijzer** is een instrument uit de meteorologie om de richting van de wind te laten zien.

Meestal bestaat het uit een metalen plaatje dat vrij beweegbaar is om een verticale as. Aan één zijde van de as heeft het plaatje een groot oppervlak, aan de andere zijde doorgaans een spits: het wijzende deel. Het wordt op een hoge plek geplaatst. Door de hoeveelheid wind zal het in een bepaalde richting worden gedraaid: de windrichting.

Onder de wijzer is vaak een liggende constructie aangebracht, waaraan kan worden afgelezen wat die richting is: noord, oost, enzovoort. Er zijn ook windwijzers die elektronisch uitgelezen worden.

Ter verfraaiing krijgt het plaatje een vorm, meestal die van een haan; een dergelijke windwijzer wordt wel windhaan genoemd. Maar ook andere figuren komen als windwijzer voor.

Een goede plek voor een windwijzer is de punt van een kerktoeren – het *haantje van de toren*. Naast een haan zie je vooral in Groningen en Friesland paarden, schepen, een zeemeermin of gemeentewapen als windwijzer.

Om goed te werken moet een windvaan aan eisen voldoen.

Een windvaan moet soepel kunnen draaien, daarvoor moet hij tijdens het draaien zo min mogelijk weerstand ondervinden en hij moet in balans zijn.

Bespreek met de klas de kunstwerken van Erick de Lyon en Martin Borchert.

Verwerking: maak een vlag

Vraag aan de leerlingen hoe ze in een tekening de wind kunnen laten zien.

Voorbeelden door het tekenen van:

Een wolk die wind uitblaast.

Pijltjes die de windrichting weergeven.

Bomen die krom staan door de wind.

Strepen in de lucht.

Alle leerlingen maken een tekening van wind op een A4 papier.

Deze tekening later met textiel verf op een lap stof geschilderd. Dit wordt de vlag.

De vlag kan eventueel versierd worden met linten.

Maak in de daarop volgende les een mooie vlaggenstok. Leerlingen gaan op zoek naar een stok, halen hier de bast vanaf, laten die drogen en beschilderen de stok.

Opdracht (individueel)

Maak in een tekening de wind zichtbaar. Denk aan het groeps gesprek over het tekenen van wind.

Opdracht 2 (als huiswerk)

Zoek een mooie rechte en lange stok om er een vlaggenstok van te maken.

Haal de bast eraf.

Opdracht 3 (individueel, in de klas)

Beschilder je vlaggenstok.

Reflectie

De vlaggen worden met touwtjes aan de stok bevestigd en op het schoolplein neergezet.

Bekijk met de leerlingen de vlaggen op het schoolplein en bespreek ze aan de hand van de volgende vragen:

Kun je goed zien waar de wind vandaan komt?

Waait het hard of zacht? Hoe zie je dat?

Welke vlag valt het meeste op en waarom?

LES – LANDSCHAP (BOVENBOUW PO)

Tag van bloemen

DOELSTELLING:

de leerlingen leren het begrip land art en weten het te integreren in een eigen beeldend proces. Aan het eind van de les hebben de leerlingen in drietallen een eigen tag ontworpen en deze ingezaaid in een stuk grond.

KERNDIEN:

54, 55 en 56

WERKVORMEN:

klassikaal: het bekijken van de film en uitleg over land art

in drietallen: het ontwerpen van een tag en

inzaaien met bloemenzaad

KUNSTWERK:

Directed seeding- Cancelled Crop - Dennis Oppenheim Finsterwolde

NODIG:

kartonnen letters (25 x 25 cm), dik papier (50 x 65 cm), potloden, schaar, stanleymes, lijm gereedschappen zoals, schop, hark, emmers bloemenzaad
foto- of filmcamera

LINK:

<http://player.omroep.nl/?aflID=10509312>

Voorwoord

Deze les kan alleen in het vroege voorjaar uitgevoerd worden.

Inleiding

Bekijk met de klas de film 'Gerry maakt graancirkels' (een aflevering van Try Before You Die - BNN,10 januari 2010).

Instructie

Bekijk met de klas de foto's van het kunstwerk *Directed seeding – Cancelled Crop* van Dennis Oppenheim.

Belangrijke aspecten bij dit kunstwerk zijn:

- Het eerste 'Land art project' in Nederland.
- Alles is al verdwenen.
- Belangrijk is dat het gedocumenteerd is, in dit geval door foto's.
- Het was geen commercieel project: het geoogste graan werd niet verkocht, maar opgeslagen. 'Land art' is meestal onverkoopbaar, omdat de werken vaak tijdelijk bestaan, gedurende enkele weken, dagen of soms zelfs uren.

Verwerking

Maak 26 letters van dun karton, afmetingen 25 x 25 cm. Maak groepjes van drie.

De leerlingen maken een nieuwe vorm door drie kartonnen letters te combineren. Laat de leerlingen hier een tijdje mee spelen. Ze mogen de letters ook in stukken knippen. Belangrijk is wel dat alle stukken gebruikt worden.

De nieuwe vorm (positief sjabloon) wordt op een groot stevig vel papier (50 x 65 cm) gelegd. De leerlingen tekenen met potlood de contouren. Dit wordt uitgeknipt: waardoor een negatief sjabloon ontstaat (een lege binnenruimte).

Zoek een geschikt stuk grond (grasveld, schooltuin, tuin van de meester). Laat de leerlingen het omspitten en maken het onkruidvrij. Elk groepje krijgt een stukje grond van 50 x 65 cm. Elk groepje legt het sjabloon op de grond. De leerlingen zaaien hun eigen stukje grond in, in de vorm van hun eigen sjabloon. Het gebruikte zaad kan divers zijn.

Reflectie

Bekijk en fotografeer elke week de stand van zaken.

LES – GESCHIEDENISSEN (BOVENBOUW PO) Op zoek naar het verhaal...

DOELSTELLING:

de leerlingen maken kennis met verschillende monumenten en verhalen uit het nabije verleden. Aan het eind van de les hebben de leerlingen een bekende geïnterviewd en hiervan een film gemaakt.

KERND OEL:

01, 02, 48, 50, 51 en 52

WERKVORMEN:

klassikaal: wat is een monument? Hoe interview je iemand?

In tweetallen: het houden van een interview en het verwerken van het filmmateriaal

KUNSTWERKEN:

Zonder titel - Gert Sennema - Grijpskerk

Oterdum - Mattheus Meesters - Delfzijl (dijk Oterdum)

1787 - Jorgen Leijenaar - Stadskanaal

Optima Philosophia Sapiente est Meditatio Mortis

- Jan Kuipers - Wittewierum

Landbouw en veeteelt - Wladimir de Vries - Groningen

Joods Monument - Eduard Waskowsky - Groningen

Werkmanmonument - Armando - Groningen

NODIG:

pen en schrijfpapier

filmcamera

LINK:

www.youtube.com/watch?v=v.MsE947lmg

Inleiding

Vraag aan de leerlingen of zij zich iets herinneren wat in de klas of op het schoolplein is gebeurd en wat helemaal te gek of juist niet leuk was? Allerlei zaken kunnen aan de orde komen. Een feest toen de school jarig was, de musical van groep acht, het schoolreisje, de sportdag: positieve herinneringen. Er zijn ook minder leuke momenten. Bijvoorbeeld: iemand die veel gepest wordt, vechten op het schoolplein, een klasgenoot die heel erg ziek is.

Instructie

Bekijk en bespreek met de groep de kunstwerken Transformatorhuisje, Oterdum en 1787.

JORGEN LEIJENAAR / 2002 / Stadskanaal, Noorderdiep wierde: aarde 1250 x 1250 cm / zerken: hardsteen, hoogte 160 cm / hekwerk: ijzer, hoogte 150 cm. Eigendom Gemeente Stadskanaal

Achter deze kunstwerken zitten verhalen.

We gaan op zoek naar de verhalen uit onze eigen omgeving. Deze verhalen zijn de basis voor een film.

Bespreek hoe je een goed interview maakt, bijvoorbeeld aan de hand van het volgende:

Het interview

Bepaal het doel van je interview

Wat wil je precies weten en hoe ga je dat doen? Wil je weten hoe oud deze persoon is, hoe lang hij al in de wijk woont, wat zijn/haar achtergrond is, wat voor werk hij/zij doet, hoe vaak hij/zij voorbij een kunstwerk loopt zonder het te zien? Denk goed na over de richting die je in wil slaan.

Wie ga je interviewen?

Wees geïnteresseerd in de persoon en in wat hij/zij te vertellen heeft. Het moet niet overkomen als een interview dat je met iedereen zou kunnen houden. Je bent diegene aan het interviewen, omdat hij/zij een uniek verhaal gaat vertellen.

Wat is de hoofdvraag?

Als je weet wát je precies wilt weten (zie 1), kun je een hoofdvraag bedenken: de vraag waar alles om draait.

Bijvoorbeeld: “Hoe zag uw leven er uit toen u onze leeftijd had?”

Welke vragen heb je?

Maak niet alleen maar vragen waarop het antwoord alleen ja of nee is. Zorg dat je een boeiend antwoord krijgt, voor jou en de uiteindelijke film. Het beste zijn vragen die beginnen met wie, wat, waar, waarom, wanneer en hoe. Dit zijn open vragen waarbij iemand meer uitleg moet geven.

Zet de vragen in de juiste volgorde

Als je iemand gaat interviewen, moet je ervoor zorgen dat het gesprek goed verloopt. De volgorde waarin je de vragen stelt, helpt daarbij. Begin met de makkelijke en algemene vragen en bewaar de moeilijke vragen voor later; zo stel je iemand op zijn/haar gemak.

Maak een afspraak met degene die je wilt interviewen

Dat kun je telefonisch doen of per mail, maar je kunt ook een briefje in de bus doen of gewoon aanbellen.

Verwerking

Opdracht 1 (in tweetallen)

Interview elkaar. Om beurten ben je geïnterviewde of interviewer. Time de interviews. Geef elkaar feedback (opbouwende kritiek).

Opdracht 2 (in tweetallen)

Ken je iemand in je omgeving die je wat zou kunnen vertellen over vroeger? Vraag aan die persoon of je hem/haar mag interviewen.

Bedenk met z'n tweeën wat je allemaal zou kunnen vragen aan de persoon die je wilt interviewen. Stel de vragen samen aan de hand van de gekregen informatie over het interview.

Speel weer een rollenspel van geïnterviewde en interviewer, maar nu met jullie gemaakte vragenlijst.

Pas deze na elkaars feedback zo nodig aan.

Spreek af wie bij het interview met de persoon de vragen stelt en wie opnames maakt.

Opdracht 3 (in tweetallen)

Houd het interview met de persoon en film het.

Let bij het interview op de volgende aspecten:

- Wees beleefd, zet je telefoon uit en neem eventueel iets mee voor de persoon.
- Houd goed in de gaten waar je naartoe wilt in het gesprek en vraag gerust door! Maar, als iemand echt iets niet wil vertellen, respecteer dat dan en ga er niet op in.
- Je filmt deze persoon, zorg ervoor dat hij/zij daar goed van op de hoogte is.
- Luister goed naar wat degene aan het vertellen is en laat dat ook merken.
- Zorg dat je op tijd komt en goed voorbereid bent.

Reflectie

Opdracht 4 (presentatie)

Vertel de klas jullie ervaringen tijdens het interview.

De onderstaande opdracht is speciaal voor groep 8.

Opdracht 5 (aan twee leerlingen)

Monteer al het filmmateriaal tot één documentaire met de titel 'Op zoek naar het verhaal achter locatie x'.

Vergeet niet alle namen van klasgenoten en geïnterviewden te benoemen in de aftiteling.

Presenteer deze film aan de klas.

Nodig zo mogelijk de geïnterviewde personen hierbij uit.

De film is nu ook een monument geworden.

LES – GESCHIEDENISSEN (BOVENBOUW PO)

Maak je eigen monument

DOELSTELLING:

de leerlingen maken kennis met verschillende monumenten. Aan het eind van de les hebben de leerlingen een 3D ontwerp gemaakt voor een monument.

KERNDOEL:

48, 49, 50, en 52

WERKVORMEN:

klassikaal: uitleg over een monument

Individueel: ontwerpen

KUNSTWERKEN:

Zonder titel - Gert Sennema - Grijpskerk

Oterdum - Mattheus Meesters - Delfzijl (dijk Oterdum)

1787 – Jorgen Leijenaar – Stadskanaal

Optima Philosophia Sapiente est Meditatio Mortis

- Jan Kuipers - Wittewierum

Landbouw en veeteelt - Wladimir de Vries - Groningen

Joods Monument - Eduard Waskowsky - Groningen

Werkmanmonument - Armando - Groningen

NODIG:

schrijfpapier en pen

tekenpapier, potlood, houtskool,

piepschuim, verf en kwasten

LINK:

www.youtube.com/watch?v=LVJVRywgYM

Inleiding

Bekijk met de groep de film: Michael Jackson Dance Tribute – STOCKHOLM (link)

Kan een film ook een monument zijn?

Instructie

Leg uit wat een monument is.

Bespreek het beelden van Gert Sennema, Mattheus Meesters en Jorgen Leijenaar

Verwerking

De leerlingen ontwerpen een monument voor een belangrijke persoon of gebeurtenis.

Zij krijgen een kaartje met vier personen of gebeurtenissen er op. Zij kiezen één van de vier en maken hiervoor het ontwerp voor een monument.

Ga als volgt met de groep te werk:

- Laat de leerlingen een woordspin maken rondom het gekozen onderwerp.

MATTHEUS MEESTERS / 1978 / Delfzijl / Valgenweg, brons, baksteen / hoogte 250 cm. Eigendom Waterschap Hunze en Aa's

- Laat ze informatie opzoeken; dit kan via internet, boeken, uitzending gemist, bibliotheekbezoek, krantenartikelen, tijdschriften.
- Laat de leerlingen een verslag maken van de verzamelde informatie
- De leerlingen maken schetsen met houtskool of potlood (minimaal 5 schetsen/ideeën).
- De leerlingen kiezen één van de schetsen
- De leerlingen maken van deze schets een 3D ontwerp in piepschuim.
- De leerlingen beschilderen het 3D ontwerp.

Voorbeelden van kaartjes met vier thema's

<ul style="list-style-type: none"> • Michael Jackson • Aletta Jacobs • Cézanne • Monument voor een verjaardag die je nooit meer wilt vergeten 	<ul style="list-style-type: none"> • Monument voor een overleden huisdier • Rihanna • Leonardo da Vinci • Harry Mulisch 	<ul style="list-style-type: none"> • Carry Slee • De Sint Elisabethvloed • Frans Bauer • Monument ter herinnering aan jouw favoriete band
<ul style="list-style-type: none"> • Madonna • Piet Mondriaan • Ede Staal • Monument voor alle brugklassers 	<ul style="list-style-type: none"> • Monument voor jouw favoriete sportheld • Annie M.G. Schmidt • De uitgestorven dinosaurus • Tom Jones 	<ul style="list-style-type: none"> • Jan Smit • Hip-hop monument • Paul van Loon • Monument voor groep acht
<ul style="list-style-type: none"> • Herman van Veen • Andy Warhol • Aanslag Koninginnedag 2009 • Monument voor een herinnering 	<ul style="list-style-type: none"> • Een monument voor een herinnering • De koningin • Elvis Presley • Slachtoffers Bijlmerramp 	<ul style="list-style-type: none"> • Jochem Myer • Beyonce • Rafaël van de Vaart • Monument voor een slachtoffer van een ongeluk
<ul style="list-style-type: none"> • Bob Dylan • De aanslag op de Twintowers • Angelina Jolie • Een monument voor jouw tv-held 	<ul style="list-style-type: none"> • Bevrijdingsdag • Bert Visscher • Rembrandt van Rijn • Monument voor je lievelings schrijver 	<ul style="list-style-type: none"> • Gronings ontzet • Ali B. • De burgemeester • Monument voor een oud/vergeten beroep
<ul style="list-style-type: none"> • Vincent van Gogh • Vliegkamp Tripoli • Simone Kleinsma • Een monument voor jouw school 	<ul style="list-style-type: none"> • Marco Borsato • Youp van 't Hek • Richard Long • De slag van Heiligerlee 	<ul style="list-style-type: none"> • Auguste Rodin • Tony Hawk • Johan Cruijff • Monument voor jouw lievelingskledingstuk

Reflectie

De schets en het 3D ontwerp worden tentoongesteld in het lokaal of centrale hal. De docent bespreekt enkele werkstukken.

COOP HIMMELB(L)AU / 2003 (1990) / Delfzijl, Handelskade Oost staal, geschilderd staal, roestvrij staal, hout, hoogte 1200 cm. Eigendom Groningen Seaports

LES – BOUWWERKEN EN ONDERKOMENS (BOVENBOUW PO) En plots heb ik een bouwsel

DOELSTELLING:

de leerlingen maken kennis met het begrip architectuur.

Aan het eind van de les hebben de leerlingen een papieren gebouw ontworpen.

KERNDOEL:

48, 50, 52

WERKVORMEN:

klassikaal: uitleg over architectuur

individueel: een bouwwerk maken van papier

KUNSTWERKEN:

Paviljoen Coop Himmelb(l)au - Coop Himmelb(l)au - Delfzijl

NODIG:

oliepastel en gekleurd papier

zwart papier

LINK:

<http://www.youtube.com/watch?v=BVZwLy57h2o>

Inleiding

Hou een groepsgesprek over het bouwen van hutten,

aan de hand van de volgende vragen:

wie heeft er wel eens een hut gebouwd?

Hoe zag jouw hut eruit?

Waar stond jouw hut?

Was het een geheime plek of juist niet?

Wie mochten allemaal komen in jouw hut?

Wat deed je in de hut?

Instructie

Bekijk met de groep het filmpje op you tube (zie link).

Bekijk de beelden in het boek *In weer en wind. 30*

kunstwerken in Groningen, hoofdstuk 'Bouwsels en onderkomens'.

Behandel in de les het paviljoen Coop Himmelb(l)au in Delfzijl.

Behandel het begrip architectuur.

Verwerking

Alle leerlingen krijgen 2 gekleurde A4 velletjes papier.

Met oliepastel krassen de leerlingen lijnen op het papier, liefst met de ogen dicht.

Er ontstaan diverse vlakken, die door de leerlingen worden ingekleurd.

Deze opdracht herhalen de leerlingen met het tweede vel papier.

STARWagon

ATELIER VAN LIESHOUT / 2002 / Stadskanaal, Stationsstraat 3. Wagon: hout; interieur: diverse materialen
/ hoogte 392 cm, lengte 1452 cm, breedte 15 cm. Eigendom Museumspoorlijn S-T-A-R

De vellen papier worden in maximaal vijf stukken geknipt of gescheurd.

Met deze stukken kan een papieren bouwset gemaakt worden en wel door ze ruimtelijk te maken. Vouw de randjes tot plakranden. Het papier kan gebogen worden tot een boog of gevouwen tot een dak. De stukken worden geplakt op een zwarte ondergrond.

LES – BOUWWERKEN EN ONDERKOMENS (BOVENBOUW PO) **24 uur met STARWagon**

DOELSTELLING:

aan het eind van de les hebben de leerlingen een fantasieverhaal geschreven dat zich afspeelt in en rond het genoemde kunstwerk.

KERND OEL:

54

WERKVORMEN:

klassikaal: uitleg kunstwerken
individueel: het schrijven van een fantasie verhaal voorlezen van de verhalen

KUNSTWERKEN:

STARWagon - Joep van Lieshout - Stadskanaal
Otium - Observatorium - Hoogezand

NODIG:

pen en papier

LINK:

<http://www.stadskanaalrail.nl/star/star.php?menc=stc6&menr=str2>

Inleiding

Hou een kort gesprek met de groep over de laatste 24 uur.

Kunnen de leerlingen terug halen wat ze gedaan hebben?

Instructie

Bespreek met de leerlingen het werk van Joep van Lieshout, 'STARWagon'.

Verwerking**Opdracht (individueel)**

- Jij hebt een prijs gewonnen en je prijs is: 24 uur wonen in de 'STARWagon'.
- Maak een verhaal van wat jij beleeft tijdens deze 24 uur.

Wat moet er in het verhaal komen?

- Waar staat de 'STARWagon'?
- Wat gebeurt er in de 'STARWagon'?
- Komen er nog andere mensen in de 'STARWagon'?
- Speelt het verhaal zich alleen binnen af?

Reflectie

De docent geeft enkele leerlingen de opdracht hun verhaal voor te lezen aan de klas.

LES - TAAL (BOVENBOUW PO) **Een spreekwoord verbeeld**

DOELSTELLING:

de leerlingen leren taal te gebruiken als ondersteuning van een kunstwerk. Aan het eind van de les hebben de leerlingen een verhaal en een illustratie gemaakt. De illustratie wordt uitgevoerd in lino-snedetechniek.

KERND OEL:

54, 55 en 56

WERKVORMEN:

klassikaal: behandelen van het kunstwerk Pieter Laurens Mol
individueel: het verwerken van tekst binnen in lino-snede

KUNSTWERKEN:

Les tranches de vie (12 etudes) - Pieter Laurens Mol, 2007
Ober gum (Winsum)
Waerom ghy meer als ick? - Pieter Cornelisz. Hoof t
In de bundel; Afbeeldinghen van Minne – 1611

NODIG:

lino-leum, gutsjes, blockprint, papier, rollers en eventueel een drukpers

LINK:

http://www.linosnede.nl/materialen_technieken/11/linosnede-hoe

PIETER LAURENS MOL / 2007 / Obergum (Winsum), kerkhof, blauwe hardsteen / hoogte 68 cm. Eigendom Stichting Oude Groninger Kerken

Voorwoord

In deze les gaan we uit van het beeld Les tranches de Vie van Pieter Laurens Mol. Hij heeft een beeld gemaakt met als uitgangspunt een cake (in plakjes) en de omschrijving van pianomuziek. De cake is te zien in de plakjes van steen, de pianomuziek in de omschrijving, zoals; ‘erg kalm, eerder traag.’ Het belang van de uitleg zit hem in het gebruik van tekst in het beeld. Hoe wordt het beeld daardoor beïnvloed? Dit beeld doet misschien wel denken aan de emblemata van de 17e eeuw, waarbij tekst en beeld werden samengevoegd. Hierbij wordt vaak in één zin een moraal verteld, zoals op het beeld te zien is. Hier staat bijvoorbeeld bij; ‘Waarom jij meer dan ik’, waarbij de maker bedoeld dat niet iedereen het geluk vindt dat hij verdient. Naast dit beeld met daarin de moraal, hoort vaak een verhaal. (U kunt de leerlingen zoveel als u wilt leren over emblemata, of dit gebruiken in combinatie met Nederlands, maar u kunt het ook laten bij de definitie; beeld en taal combineren; de moraal van taal verbeelden).

lovio omnia plena
 Als een hand een lege glazen fles met die opening naar beneden in het water duwt, leegde de fles niet vol water doordat ze vol samengeperste lucht zit. Dit betekent dat God overal is, ook al zie je dat niet. De zin *Nihil est in rebus inane in dan ook wate. Het betekent: er is niets leeg of ijdele in de dingen.*

Waarom jij meer dan ik?
 Ik twijfel, niet ander zat de troos van mijn liefje ontvragen.
 Tuus roem is niet mijn roem. De ene wordt gepijkt, de andere blijft staan.

Waarom word jij liever mij gesteld?
 Hier een roos en daar een steen. De ene valt in de smook en de ander wordt niet gepijkt.
 Niet iedereen vindt het geluk dat hij verdient.

Hij heeft, niet door verdienste.
 Van twee doofde blindeen wordt er maar één afvankt om.
 Van twee gelukkigste minnen krijgt slechts één wat hij verdient.

Inleiding

Bekijk met de leerlingen het kunstwerk van Pieter Laurens Mol, aan de hand van de volgende vragen:

- Wat zie je?
  - Waar staat het kunstwerk?
  - Hoe ziet de ondergrond eruit?
  - Van welk materiaal is het gemaakt?
  - Benoem de woorden op het kunstwerk.
- Bespreek met de leerlingen de achtergrond van het kunstwerk.
- Als je het kunstwerk bekijkt, waar moet je dan aan denken?

C.O. Jellemapad

ANNE HILDERINK / 2008 / Leens, Zr. A. Westerhofstraat 8, kerkpad: klinkers, lengte 4756 cm / fries op baarhuis: leisteen 32 x 393 cm / twee trappen met gedichten: Bremer zandsteen, verschillende afmetingen. Eigendom Gemeente De Marne

- Wat zouden de woorden, die op de stenen staan, betekenen?
- De vorm lijkt ook op een cake gesneden in plakjes, zie je dit ook?
- Heb je wel eens een begrafenis of crematie meegemaakt?

Verwerking

Verzamel met de leerlingen spreekwoorden en gezegden. Bijvoorbeeld:

- Elk vogeltje zingt zoals het gebekt is.
- Oost west, thuis best.
- In de aap gelogeed zijn.
- Een kat in het nauw maakt rare sprongen.
- Als een olifant door de porseleinkast gaan.
- Water naar de zee dragen.
- Wie een kuil graaft voor een ander valt er zelf in.
- Spijkers op laag water zoeken.
- Van twee walletjes eten.
- Zoals het klokje thuis tikt, tikt het nergens
- Als de kat van huis is dansen de muizen op tafel

Elke leerling kiest een spreekwoord en maken er een tekening van.

De tekening wordt gebruikt om er een linosnede van te maken.

(Is er geen linomateriaal aanwezig, zoals gutsen of de pers, dan kan de tekening ook met Oost Indische inkt worden gemaakt).

DE LINOSNEDE

De linosnede is een hoogdruktechniek: alle niet weggesneden, hoogliggende delen worden ingeïnt en afgedrukt. Het is een van de eenvoudigste grafische technieken, maar een met vele mogelijkheden. De linosnede leent zich zowel voor simpele als voor gecompliceerde werkstukken, die verrassende resultaten kunnen opleveren. De materialen zijn bovendien vrij goedkoop. Denk erom; dat wat je gegutst hebt, komt in spiegelbeeld op papier! Alles wat je uitsnijdt, blijft wit.

Zodra de linosnede af is, schrijven de leerlingen met een kroontjespen het spreekwoord erbij.

Reflectie

Bespreek enkele werkstukken aan de hand van de volgende vragen:

- Hoe is het spreekwoord getekend?
- Op een originele, grappige, ernstige, knappe manier etc. ?
- Vind je het goed gedaan en waarom?

**LES - TAAL (BOVENBOUW PO)
Maak een beeldgedicht****DOELSTELLING:**

aan het eind van de les hebben de leerlingen een klankgedicht gemaakt, waarin beeld en tekst samenkomen.

KERNDROEL:

54, 55 en 56

WERKVORMEN:

klassikaal: gedicht lezen en voordragen
individueel: klankgedicht maken

KUNSTWERKEN:

C.O. Jellemapad - Anne Hilderink - Leens

NODIG:

Gedicht BOEM Zebepad van Paul van Ostaijen
schrijfpapier en pen
tekenpapier en kleurpotloden

Inleiding

Bekijk met de groep de foto's van het kunstwerk C.O. Jellemapad van Anne Hilderink te Leens.

Voorwoord

Paul van Ostaijen was een dichter aan het begin van de vorige eeuw die met vorm en de grootte van de letters ook de inhoud wilde uitdrukken. Kunstenaars die zo werkten noemen we expressionisten, uitdrukkers zou je kunnen zeggen. Het gedicht 'BOEM zebrapad' is zo'n gedicht.

Lees hardop (essentieel) én bekijk met de groep het gedicht 'BOEM ZEBRAPAD' van Paul van Ostaijen, uit de bundel 'De Bezette Stad'.

Bespreek met de groep het werk van Paul van Ostaijen, aan de hand van de volgende vragen:

Als je dit gedicht ziet, wat valt je dan direct op?

Waarom zou Paul van Ostaijen het op deze manier geschreven hebben?

Laat enkele leerlingen het gedicht voorlezen, met hun eigen intonatie. Bijvoorbeeld groot gedrukte woorden hard en kleine woorden zacht uit laten spreken.

Verwerking

De leerlingen maken een klankgedicht. Ze spelen met de grootte en de kleur van de letters, zoals Paul van Ostaijen ook deed.

Voorbeelden van onderwerpen voor het klankgedicht: karton, stroop, vuurwerk, autorace, trein, feest, liefde, (on)geluk, ziekte.

Laat de leerlingen een gedicht schrijven rondom hun gekozen onderwerp. Wijs de leerlingen erop dat bepaalde woorden zich goed lenen om heel groot of heel klein geschreven of herhaald te worden:

au au au au

toeoeoeoeoeoeoeoe
oeoeoeoeoeoeoeoe

help

Dit gedicht schrijven ze eerst in gewone letters. Daarna lezen ze het hardop voor zichzelf en bedenken ze hoe ze er een klankgedicht van kunnen maken. Tenslotte maken ze het klankgedicht op mooi papier. Dit kan op de computer (letter types genoeg), maar het kan ook met letters geknipt uit kranten of gewoon getekende letters.

LES - TAAL (BOVENBOUW PO) Maak een letterobject

DOELSTELLING:

de leerlingen ontwerpen eigen letters. Aan het eind van de les hebben de leerlingen een letterobject van klei gemaakt.

KERNDOEL:

54, 55 en 56

WERKVORMEN:

klassikaal: lettercollage maken, uitleg opdracht
individueel: ontwerpen en bouwen met klei

NODIG:

papieren letters (10 x 10 cm), tekenpapier (70 x 100 cm), lijm
papier A4, stiften, schaar
klei, mes, kleislib (dunne klei)
zo mogelijk: keramische oven en glazuur

Inleiding

Voor in de klas staat een grote bak met allerlei letters geknipt uit verschillende kleuren karton (+ 10 x 10 cm). Elke leerling gaat in de bak op zoek naar de beginletter van zijn/haar eigen naam en kiest een lievelingskleur. Voor in de klas hangt een groot vel papier, minimale grootte van 70 x 100 cm.

De docent plakt als eerste ergens op het vel papier zijn/haar eigen letter.

De leerlingen komen één voor één naar voren en plakken hun letter op het vel. De letters mogen recht, scheef, op de kop of in spiegelbeeld geplakt worden. Voorwaarde is wel dat de letters elkaar raken. Op deze manier maakt de groep een lettercollage.

Instructie, verwerking

De leerlingen ontwerpen met de letters van hun voornaam eigen letters. Voor elke letter wordt één vel papier (A4) gebruikt. Het papier moet lettervullend gebruikt worden.

De leerlingen rollen een plak klei uit tot een dikte van minimaal 3 cm.

De letters die de leerlingen hebben ontworpen, worden uitgeknipt en dienen als mal voor het uitsnijden van de letters uit klei.

Laat de klei liggend aanharden, zodat de letters daarna rechtop blijven staan ('leerhard' genaamd).

De leerlingen monteren met dun kleislib de letters aan elkaar.

De opdracht is dat er een nieuw object ontstaat en de naam niet leesbaar meer is. Het gaat om het bouwen; de letters kunnen zelfs versneden worden. Zo maakt elke leerling een eigen letterobject.

Technische tip: bij het monteren van de letters is het heel belangrijk dat de leerlingen de raakvlakken eerst ruw maken (gebruik een kartelmesje of vork); dan flink met slib insmeren en stevig aandrukken.

Reflectie

Laat alle letterobjecten langzaam drogen (minstens 7 dagen bij kamer temperatuur) en eventueel bakken.

Wanneer bakken niet mogelijk is, beschilderen de leerlingen hun object met acrylverf.

Maak met de leerlingen een letterhoek, waar alle letterobjecten worden tentoongesteld. Voor de tentoonstelling zou ook gebruik gemaakt kunnen worden van een grote foto van het schoolplein, zodat het net lijkt alsof de letterobjecten op het schoolplein staan.

Colofon

In weer en wind. Educatief project rondom kunst in de openbare ruimte van Groningen is een uitgave van de Provincie Groningen

ONTWIKKELING LESMATERIAAL

Sanne van Iersel en Jos Boerjan

TEKSTREDACTIE

Maricée Ten Bosch en Jos Boerjan

INTRODUCTIEFILM EN FILM KUNSTGESPREK

Josje Kobes

FOTOGRAFIE

Josje Kobès, Studio Frontaal Groningen
Harry Cock met uitzondering van *Inkleuringen van het wad*, Han Jansen

Met dank aan Christian Jansen voor het gebruik van de foto's van Han Jansen. (foto staat op meerdere pagina's)

PROJECTLEIDING

IVAK, KunstStation C

VORMGEVING

247design

UITGAVE

februari 2011

Speciale dank aan Ankie Boomstra; Martin Borchert; Els Brouwer; Harry Cock; Nynke van Dijk; Han Jansen; Henk Jansen; Anja Nutters; Tessa Valentien; Jeannette Vedder; Het Hogeland College, Warffum; OBS Jan Ligthart, Delfzijl; Kentalis Guyotschool voor speciaal onderwijs, Haren

